

УДК 2-23

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.10>

БЕДА ПРЕПОДОБНИЙ: АНАЛІЗ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КНИГИ ДАНИЇЛА

Ігор Куриляк

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
факультет філософії та суспільствознавства,
кафедра богослов'я та релігієзнавства
вул. Пирогова, 9, 02000, м. Київ, Україна*

Стаття присвячена аналізу інтерпретації пророчої книги Даниїла англійського богослова Беди Преподобного (672–735). Показана важливість дослідження середньовічної екзегетики у спробі зрозуміти походження сучасних інтерпретацій. Звернено увагу на герменевтичні принципи Беди, які він використовував у трактуванні книги Даниїла. Висвітлено особливості тлумачення Беди апокаліптичних образів чотирьох звірів у Дан. 7 як чотирьох світових імперій (Вавилону, Мідоперсії, Греції і Риму). Така інтерпретація вважається традиційною, оскільки її дотримувалася більшість отців церкви. Богословський аналіз дозволив зробити висновок, що друга позиція стосовно чотирьох царств (Вавилону, Мідії, Персії і Греції), якої дотримувалися сирійські коментатори, не знаходить біблійного підтвердження. З'ясовано, що в цьому разі письменник використовував істористський метод інтерпретації. Богословський аналіз показав, що інтерпретація Беди чотирьох царств має сильну екзегетичну основу. У своєму тлумаченні книги Даниїла Беда використовує праці Єроніма. Досліджено, що в інтерпретації есхатологічного образу «каменя» у Дан. 2 письменник використовує духовний метод тлумачення. Вияснено, що Беда інтерпретує Боже царство у Дан. 2 як панування Церкви на землі. Таке трактування особливо розвинув Августин і воно вплинуло надалі на тлумачення багатьох богословів, у тому числі і Беди. Автор статті зазначає, що подібна інтерпретація має багато слабких сторін і не відповідає біблійному контексту. Дослідження контексту показало, що Боже Царство у Дан. 2 – це майбутнє есхатологічне Царство, яке буде встановлено при Другому приході Христа. Визначено, що Беда використовував буквальний метод тлумачення пророчих періодів у книзі Даниїла. Такий буквальний підхід до пророчих періодів використовують представники претеризму та футуризму. Богословський аналіз показав, що буквальний підхід в інтерпретації символічних образів книги Даниїла не зовсім прийнятний з точки зору екзегези і поступається символічній інтерпретації. Згідно з принципами герменевтики апокаліптичних образів, символи повинні тлумачитися символічно, якщо немає вагомих екзегетичних причин інтерпретувати буквально.

Ключові слова: Книга Даниїла, Беда Преподобний, інтерпретація, герменевтика, богослов'я середньовіччя, апокаліптика.

Постановка проблеми. Протягом приблизно двох тисяч років існування християнства з'явилася велика кількість різноманітних інтерпретацій апокаліптичних символів книги пророка Даниїла. Есхатологічні образи цієї книги часто приваблювали християнських письменників, зокрема Беду Преподобного (672–735). Він був англійським істориком, бенедиктинським ченцем, богословом та учителем церкви. Хоча Беда і не написав окремого коментаря на книгу Даниїла, його коментар на книгу Об'явлення [25] містить інтерпретації деяких текстів цієї пророчої книги. Ця праця є важливою у дослідженні історії тлумачення апокаліптичних пророцтв у середньовіччі, що й актуалізує аналіз інтерпретацій книги Даниїла Беди Преподобного.

Аналіз останніх досліджень. Історію інтерпретації книги Даниїла в юдаїзмі та ранньохристиянській церкві досліджував Вільям Шеа [16]. У своїй роботі Шеа зробив акцент на походженні інтерпретації Антіоха Епіфана. Обширне і ґрунтовне

дослідження історії інтерпретації книги Даниїла протягом усієї історії християнства, зокрема інтерпретації Беди Преподобного, зробив богослов Ле Рой Фрум [10; 11; 12; 13]. Історію екзегетики книги Даниїла також вивчали Річард Еммерсон [8; 9], Ігор Безсонов [1], Р. Ендрес [7] та інші.

Виокремлення не розв'язаної раніше проблеми. Варто зазначити, що у цих дослідженнях відсутній критичний богословський аналіз трактування Беди Преподобного книги Даниїла і це зумовлює необхідність вивчення теологічних ідей письменника. Для того щоб краще зрозуміти, як тлумачили книгу Даниїла в ранньому середньовіччі, важливо проаналізувати інтерпретацію Беди Преподобного. Це допоможе дослідити історію тлумачення книги Даниїла і з'ясувати походження сучасних інтерпретацій.

Метою статті є комплексний аналіз тлумачення Беди Преподобного книги Даниїла. Для виконання цієї мети були поставлені такі **завдання**: а) представити тлумачення книги Даниїла богослова Беди Преподобного; б) проаналізувати герменевтичні принципи письменника; в) зробити богословський аналіз його інтерпретацій.

Виклад основного матеріалу. Беда Преподобний тлумачить звірів з Дан. 7 як світові царства: «У Даниїла ми читаємо, що царство Халдеїв порівнюється з левицею, Перси – з ведмедем, а царство Македонців – з леопардом» [25, с. 198]. Коментуючи 7 розділ книги Об'явлення, Беда також інтерпретує чотирьох ангелів як ті самі світові царства: «Тобто чотири головні царства: асирійці, перси, греки і римляни» [25, с. 148]. Єдина різниця з попередньою цитатою полягає в ідентифікації першого царства як Ассирії, а не Вавилону. В цьому немає нічого дивного, тому що деякі ранньохристиянські письменники також перше царство інтерпретували як Ассирію, а не Вавилон. Наприклад, Кирило Єрусалимський (315–386) писав: «Першим відомим царством було Ассирійське, другим – Мідійське і Перське; потім прийшло царство Македонян; четверте – нинішнє царство Римлян» [18, с. 61]. Феодорит Кирський стосовно цього писав так: «Світські історики називають вавилонян асирійцями, а до теперішнього часу перси називають їх Ассирією. Таким чином, перший матеріал, золото, відноситься до царства асирійців і вавилонян; він називає це головою як перше» [15, с. 47–48]. Отже, ми бачимо, що Беда інтерпретує чотирьох звірів з Дан. 7 як Ассирію/Вавилон, Персію, Грецію і Рим.

Наявні два основні тлумачення чотирьох царств: сирійська меншість (Єфрем Сирин, Ішодад Мервський) вважає, що це – Вавилон, Мідія, Персія і Греція, а інші, які становлять більшість (Іполит Римський, Кирило Єрусалимський, Йоан Золотоустий, Феодорит Кирський, Єронім), стверджують, що це Вавилон, Мідо-Персія, Греція та Рим [24, с. 220]. У своєму тлумаченні Беда слідував «традиційній інтерпретації» [18, с. 61], тобто за більшістю. У сучасній науці багато вчених слідують сирійській інтерпретації, тобто чотири царства позначаються як Вавилонське, Мідійське, Перське і Грецьке [6, с. 312]. Наприклад, у коментарі від Єльського університету написано: «Оскільки в 6:1 і 6:29 проводиться чітке розділення між правлінням мідян і персів, цілком законно зробити висновок, що сама книга Даниїла пропонує структуру чотирьох послідовних світових царств у такому порядку: Вавилоняни, Мідяни, Перси і Греки (або Македонці). Отже, критичні вчені загалом згодні з тим, що чотири метали в Дан. 2 символізують ці чотири царства» [14, с. 29]. Ми бачимо, що як аргумент тут наводяться посилання на Дан. 6:1 і 6:29, де в першому вірші стверджується, що до влади прийшов Дарій Мідянин, а у 29 вірші – Кір Перський. На підставі цього робиться висновок, що після Вавилонського царства було спочатку Мідійське, а потім після нього наступило Перське. Така інтерпретація, як буде показано нижче, має багато слабких сторін і поступається традиційному тлумаченню через відсутність сильних

біблійних та історичних підстав. Як пише богослов Здравко Стефанович, вона насправді не заснована на інтерпретації, знайденій у самій книзі Даниїла [23, с. 113].

У книзі Даниїла чітко сказано, що звірі символізують царства (Дан. 7:17, 23). Проблема виникає у спробі ідентифікувати ці царства з історичною реальністю. Саме на цьому етапі інтерпретації виникають розбіжності в тлумаченнях дослідників. Але тим не менше сама книга Даниїла допомагає нам знайти екзегетичну підставу для правильної ідентифікації цих царств. Фактично всі дослідники погоджуються, що 2 і 7 розділи книги Даниїла є паралельними [6, с. 312]. Чотири метали (золото, срібло, мідь і залізо) у Дан. 2 відповідають чотирьом звірам (лев, медвідь, леопард і четвертий звір) у Дан. 7. У другому розділі, пояснюючи сон Навуходоносору, Даниїл прямо ототожнює перший метал (золоту голову) з Вавилонським царством (Дан. 2:38). З цього слідує, що і перший звір (лев) у Дан. 7 також символізує Вавилонське царство. Феодорит Кирський писав: «Так само точно, як Навуходоносор також сказав, що йому було видіння золоті голови цього зображення, і сам божественний Даниїл, інтерпретуючи його, сказав: «Золота голова – це ти», – також і тут він процитував найсильнішого з диких тварин стосовно першого царства не для підтвердження його більшої сили, а для позначення його гордості і високого становища» [15, с. 177]. Поза межами книги Даниїла у Біблії Вавилонське царство також порівнюється з левом, орлом і золотом (Єр. 4:19, 22; 51:7). Тому інтерпретація першого звіра як Вавилонської імперії Беди Преподобного має сильну екзегетичну основу.

У книзі Даниїла ми знаходимо згадки і про дві наступні імперії – Мідо-Персію та Грецію: «Той баран, якого ти бачив, що мав ті два роги, це царі мідян та персів. А козел, той волохатий, це цар Греції, а той великий ріг, що між очима його, це перший цар» (Дан. 8:20, 21). Хоча у 8 розділі символи, мова та акценти змінюються, проте богослов Вільям Шеа вважає, що він також паралельний 7-му розділу [16, с. 165–249]. Тварини «баран» і «козел» (Дан. 8:3-7) відповідають «ведмедю» і «леопарду» (Дан. 7:5, 6) і між ними є очевидні паралелі: як одна сторона ведмедя вища від другої (Дан. 7:5), так і один ріг барана вищий від другого (Дан. 8:3); як леопард має 4 голови (Дан. 7:6), так і в козла вирости 4 роги (Дан. 8:8). Ці важливі деталі в точності відповідають історичній ситуації того часу. Ведмідь, який був поставлений на одному боці, і ріг барана, що став вищим від другого, вказують на відносини мідян та персів: перси спочатку були васалами мідян, а потім стали панувати над ними [2, с. 175]. Чотири голови леопарда і чотири роги козла вказують на чотири частини, на які розділилася Грецька імперія (Дан. 8:22) [19, с. 63]. Ангел також говорить Даниїлу: «Той баран, якого ти бачив, що мав ті два роги, це царі мідян та персів» (Дан. 8:20). Цей вірш свідчить, що мідяни та перси представлені одним єдиним царством, а не двома. Таким чином, пряма мова ангела-інтерпретатора дає вагому підставу тлумачити друге і третє царство у Дан. 7 як Мідо-Персію та Грецію.

Підтвердження цьому ми також знаходимо в Дан. 5, де Даниїл говорить останньому царю Вавилону – Валтасару: «Поділене царство твоє, і віддане мідянам та персам» (Дан. 5:28). Ці слова однозначно вказують на те, що Вавилонське царство має змінитися двома народами (мідянами та персами), які згадуються разом як одне царство [21, с. 37]. Цікаво, що коли описується царювання Дарія Мідянина, то три рази вказується на існування «закону мідян та персів» (Дан. 6:9, 13, 16). Це ще раз підтверджує, що після Вавилону до влади прийшла Мідо-Персія. Отже, сама книга Даниїла підтверджує, що другим царством є Мідо-Персія (сьогодні її часто називають просто Перським царством) [23, с. 24].

Беда тлумачить третього звіра (леопард) як Македонське царство [25, с. 198]. Для такої інтерпретації є вагомі екзегетичні аргументи. Як стверджує ангел-інтерпретатор, після Мідо-Персії має наступити Грецьке царство: «А козел, той волохатий, це цар Греції»

(Дан. 8:20, 21). В Дан. 11 також ми бачимо, що після перських царів приходять грецькі царі: «А тепер об'явлю тобі правду. Ось ще три царі повстануть для Персії, а четвертий збагатиться багатством, більшим від усіх, а своєю силою в багатстві своїм підбурить усе проти грецького царства» (Дан. 11:2). Ці тексти чітко показують, що третє царство – це Греція. Іполит Римський писав: «Потім третій звір – рись: цим (звіром) і були Греки. Справді, після персів взяв гору Олександр Македонський, скинувши Дарія: він-то і є та мідь, яка показана в боввані. А сказавши: «крила чотири пташині і чотири голови», він дуже ясно показав, яким чином розділилося на чотири частини царство Олександра: адже сказавши про чотири голови, він саме розумів чотирьох царів, що повстали з нього. Олександр же при смерті, справді, розділив своє царство на чотири частини» [3, с. 223].

Згідно з інтерпретацією Беди, четвертий звір у Дан. 7 – це римляни [25, с. 148]. Яку основу ми знаходимо для ідентифікації четвертого звіра як Риму? Єдине царство, яке прямо не називається в книзі Даниїла, – це четверте царство. Четвертий звір не подібний до жодного з відомих нам звірів і різко відрізняється від трьох інших: «аж ось четвертий звір, страшний і грізний, та надмірно міцний... і він різнився від усіх звірів, що були перед ним» (Дан. 7:7) [6, с. 299]. Згідно з пророцтвом, третє царство мало розділитися на 4 частини (Дан. 8:21, 22). Дослідники стверджують, що це були чотири царства діадохів на чолі з Кассандром, Лісімахом, Селевком і Птолемеєм [23, с. 328]. Римська імперія завоювала Грецію, покоривши всі ці чотири частини [21, с. 133]. Тому богослов Вільям Шеа пише, що «четвертого звіра, який слідував за чотирма головами леопарда, можна легко ідентифікувати як Рим» [21, с. 133]. Четвертий звір мав «залізні зуби» (Дан. 7:7), що зв'язує його з четвертим металом боввана (Дан. 2:32, 33) [21, с. 133–134]. Феодорит Кирський писав: «Під четвертим звіром він посилається на Римську імперію, але не дає їй назви, тому що місто римлян складалося з багатьох народів і правило усім світом» [15, с. 183]. Отже, наведені вище аргументи дають сильну перевагу традиційному тлумаченню царств (Вавилон, Мідіо-Персія, Греція і Рим).

Беда Преподобний писав: «Оскільки наш Господь постраждав, зламане не тільки правління ворога, але і правління цим світом, як ми бачимо на власні очі і читаємо про статую, яку розколов камінь з гори» [25, с. 149]. Тут він посилається на другий розділ книги Даниїла та інтерпретує камінь як подію, що відбулася на Голгофі¹. У цьому разі письменник використовує духовну інтерпретацію каменя як духовного царства (Церкви). Беда також тлумачив тисячолітнє царство як панування церкви між Першим приходом Христа і Другим [25, с. 252–253]. Інтерпретацію каменя в Дан. 2 як духовного царства (Церкви), що панує на землі, підкреслював Августин (354–430), більше, ніж будь-хто до нього [20, с. 256]. Його тлумачення вплинуло на багато пізніших інтерпретаторів, у тому числі і Беду [10, с. 611]. Богослов Герхард Пфандл вважає, що матеріали Августина більш пізні автори використовували для побудови середньовічної теорії релігійно-політичної державної церкви [20, с. 256].

Але не всі отці церкви погоджувалися з такою інтерпретацією. Наприклад, Феодорит Кирський, коментуючи другий розділ книги Даниїла, писав: «Якщо ж, з іншого боку, вони стверджують, що в цих словах передбачається перше пришестя Господа, нехай вони покажуть, що правління римлян припинилося відразу ж після з'явлення нашого Спасителя; Навпаки, насправді легко виявити, що все йде якраз навпаки, що римляни мали владу і не були припинені в самий момент народження Спасителя... Римське царство залишалося при владі під його (Августа) владою і існує до цього дня. Таким чином, якщо перше пришестя

¹ Детальніше про історію інтерпретації Божого Царства в Дан. 2:44 див.: [20].

Господа не змінило правління римлян, це означає, що ми бачимо посилення на його Другий прихід: Він – камінь, вже висічений без використання рук, що перетворюється на величезну гору і наповнює світ, і при своєму Другому приході він вдарить боввана по його глиняних ногах, тобто він з'явиться в самому кінці залізного царства, вже знесилоного. Він знищить всі правлячі сили, дасть їх свого роду забуттю і встановить Своє вічне Царство» [15, с. 61]. Феодорит наводить серйозні аргументи на користь своєї точки зору.

Коли ми говоримо про Боже Царство, то важливо розуміти різницю між духовним царством, яке Христос встановив на землі при Своєму втіленні і есхатологічним царством слави, яке буде встановлене при Другому приході Христа [4, с. 644–645]. Інтерпретація каменя з Дан. 2 як духовного царства (Церкви) не відповідає біблійному контексту, оскільки Даниїл описує остаточне царство слави, що наступить з Другим приходом Христа. Для цього є цілий ряд аргументів. По-перше, прямо написано, коли має це відбутися: «А що бачив ти залізо, змішане з глейкою глиною, то вони змішані будуть людським насінням, а не будуть прилягати одне до одного, як залізо не змішується з глиною. *А за днів тих царів* Небесний Бог поставить царство, що навіки не зруйнується, і те царство не буде віддане іншому народові. Воно потовче й покінчить усі ті царства, а само буде стояти навіки» (Дан. 2:43, 44; курсив автора). Згідно з цими віршами, встановлення Божого Царства відбудеться в час поділеного царства, після Римської імперії, тобто в час сучасного розділеного світу [16, с. 351].

По-друге, камінь розбиває боввана в місці ніг із заліза і глини: «Ти бачив, аж ось одірвався камінь сам, не через руки, і *вдарив боввана по ногах його*, що із заліза та з глини, і розторощив їх» (Дан. 2:34; курсив автора). Слово Боже знову однозначно стверджує, що зруйнування боввана має відбутися в час розділених царств у кінці світу [16, с. 351].

По-третє, кожне попереднє царство на боввані було повалено і замінено іншим. Є хронологічна послідовність. Оскільки Боже Царство буде тривати вічно, логічно зробити висновок, що воно буде слідувати після залізної і глиняної фази царств, а не виникати під час існування залізної монархії Риму [16, с. 351]. Боже царство скине останні царства.

По-четверте, другий розділ книги Даниїла вказує на те, що Боже Царство знищить всі земні царства і від них нічого не залишиться [16, с. 351]. Людські царства «...стали, немов та полова з току жнив, а вітер їх розвіяв, і *не знайшлося по них жодного сліду...*» (Дан. 2:35; курсив автора). Згідно з цим текстом, Боже Царство не буде існувати разом з іншими царствами, а навпаки, зруйнує їх. Важливо зауважити, що це не процес, а глобальна катастрофічна подія. Боже Царство не має нічого спільного з попередніми людськими царствами.

По-п'яте, Новий Завіт цілком ясно свідчить про те, що остаточне встановлення Божого Царства – це питання майбутнього (Мт. 26:29). Наприклад, в Євангелії від Матвія написано: «Коли ж прийде Син Людський у славі Своїй, і всі Анголи з Ним, тоді Він засяде на престолі слави Своєї. І перед Ним усі народи зберуться, і Він відділить одного від одного їх, як відділяє вівчар овець від козлів. І поставить Він вівці праворуч Себе, а козлята ліворуч. Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: Прийдіть, благословенні Мого Отця, *посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу*» (Мт. 25:31-34). У цих віршах Христос чітко говорить про есхатологічне встановлення Божого Царства. Апостол Павло також підтверджує, що зруйнування всіх земних Царств відбудеться при Другому приході Христа: «Бо так, як в Адамі вмирають усі, так само в Христі всі оживуть, кожен у своєму порядку: первісток Христос, потім ті, що Христові, під час Його приходу. А потому кінець, коли Він передасть царство Богові й Отцеві, коли Він зруйнує всякий уряд, і владу всяку та силу» (1 Кор. 15:22-24). Отже, контекст другого розділу книги Даниїла дає вагомі підстави вважати, що Боже Царство, яке там описується, – це

есхатологічне Царство слави, що настане при Другому приході Христа. Тому мусимо з прикрістю констатувати, що інтерпретація Беди Преподобного каменя з Дан. 2 як духовного царства не має екзегетичної біблійної основи.

Пророчі періоди 1335 днів, 1290 днів і 1260 днів Беда інтерпретує буквально [25, с. 159, 192, 196]. Письменник пише: «Вважається, що після знищення антихриста в Церкві настане період спокою, про який Даниїл пророкує таким чином: Блажен, хто очікує, і прийде до тисячі триста тридцять п'ять днів. Святий Єронім коментує: Він говорить: Благословенний той, хто після смерті Антихриста чекає сорок п'ять днів понад тисячі двісті дев'яносто днів (тобто трьох з половиною років). У цей час наш Господь і Спаситель з'явиться у своїй величі» [25, с. 159]. Згідно з цією цитатою ми бачимо, що Беда вважав, що після закінчення періоду 1335 днів має наступити Другий прихід Христа із встановленням Божого Царства. На думку теолога, перед цією подією буде 45 днів відпочинку для церкви. Ці 45 днів з'являються через різницю двох пророчих періодів 1290 днів і 1335 днів. Беда посилається у своїй інтерпретації на коментар Єроніма і погоджується з ним, що 1290 днів відповідають трьом з половиною рокам.

Більшість прихильників претеристської [5, с. 1020] і футуристської [5, с. 1020] шкіл інтерпретації інтерпретують пророчі періоди «1335 днів», «1290 днів» (Дан. 12:11, 12) і «час, часи і пів часу» (Дан. 12:7) буквально [17, с. 178]. Прихильники футуристської школи інтерпретації відносять ці періоди до майбутнього панування антихриста перед кінцем світу [17, с. 171–172]. Прихильники претеристської школи здебільшого відносять ці періоди до минулого царювання Антіоха Епіфана [21, с. 41–43, 185]. На відміну від них, представники істористської школи тлумачення інтерпретують пророчі періоди книги Даниїла символічно, застосовуючи до них принцип «день за рік» [22, с. 67–110]. На нашу думку, буквальна інтерпретація Беди пророчих періодів не знаходить підтвердження у книзі Даниїла. По-перше, контекст, у якому з'являються ці пророчі періоди, є символічним, відповідно, і пророчі періоди також повинні тлумачитися символічно [22, с. 74]. Буквальне тлумачення буде суперечити правилам герменевтики апокаліптичних символів [4, с. 564–585].

По-друге, більшість пророцтв у книзі Даниїла ведуть до «часу кінця» (Дан. 8:17; 11:40; 12:4, 9), за яким слідує встановлення есхатологічного Божого Царства [22, с. 73]. Пророцтва книги Даниїла охоплюють багато століть (наприклад, тільки чотири царства – Вавилон, Мідо-Персія, Греція і Рим існували приблизно тисячу років). У цьому масштабному історичному контексті пророчі періоди часу потрібно інтерпретувати символічно, як такі, що простягаються аж до часу кінця [22, с. 73].

По-третє, у самій книзі Даниїла ми знаходимо принцип «день за рік» у пророцтві про «сімдесят тижнів» (Дан. 9:24-27) [22, с. 92–95]. Більшість учених інтерпретує цей пророчий період (сімдесят тижнів) як роки, а не дні. Богослов Вільям Шеа пише: «Книга Даниїла двічі вчить принципу «день-рік»: спочатку в співвідношенні розділів 8 і 9, а по-друге, в паралельному співвідношенні розділів 8 і 11. Цей висновок приводить нас до того, що ми застосовуємо період 3,5 часу, або 1260 днів Даниїла та Об'явлення до 1260 фактичних років» [17, с. 182]. Отже, відповідно до цих аргументів пророчі періоди у книзі Даниїла потрібно тлумачити символічно.

Висновки та перспективи розвитку напрямку дослідження. Отже, аналіз інтерпретації Беди Преподобного книги Даниїла показав, що письменник дотримувався традиційного для багатьох отців церкви тлумачення чотирьох царств у Дан. 7 (Вавилон, Мідо-Персія, Греція і Рим). З'ясовано, що в цьому разі Беда дотримувався позиції істористської школи інтерпретації апокаліптичних пророцтв і таке трактування має сильні екзегетичні підстави. Досліджено, що Беда тлумачив камінь з Дан. 2 як духовне царство (Церкву), яке було встановлене з приходом Христа. Тут письменник використовує

духовний метод тлумачення і слідує інтерпретації Августина, під впливом якого він і перебував. З'ясовано, що така інтерпретація не відповідає контексту книги Даниїла і поступається позиції, згідно з якою Боже Царство в Дан. 2 – це есхатологічне царство, яке буде встановлено після Другого приходу Христа.

Вияснено, що пророчі періоди «1335 днів», «1290 днів» (Дан. 12:11, 12) і «час, часи і пів часу» (Дан. 12:7) Беда інтерпретує буквально. Аналіз показав, що буквальный метод у тлумаченні цих пророчих періодів суперечить символічній мові книги Даниїла і не знаходить підтвердження у Святому Письмі. Подальший розгляд зазначеної наукової проблематики вбачаємо у порівняльному аналізі інтерпретації Беди з іншими коментаторами середньовіччя та ґрунтовному дослідженні методів інтерпретації апокаліптичних символів. Переконані, що це сприятиме поглибленому осмисленню середньовічної екзегетики та кращому розумінню Святого Письма.

Список використаної літератури

1. Бессонов И.А. Пророчества книги Даниила: происхождение, история экзегетики, толкование. Царство святых Всевышнего и мировая история. Санкт-Петербург : Алетей, 2019. 552 с.
2. Дукан Ж. Стенание Земли. Заокский : Источник жизни, 1995. 320 с.
3. Иполит Римский. О Христе и антихристе. Санкт-Петербург : Библиополис, 2008. 400 с.
4. Настольная книга по теологии. Заокский : Источник жизни, 2010. 736 с. (Библейский комментарий АСД; 12).
5. Andrews Bible Commentary (Old Testament). Berrien Springs, Michigan : Andrews University Press, 2020. 1184 с.
6. Collins J. Daniel: A Commentary on the Book of Daniel. Minneapolis : Fortress Press, 1993. 500 с. (Hermeneia: A Critical & Historical Commentary on the Bible).
7. Daniel: A Survey of Patristic Exegesis (p. 100–451). *Phronema*. 2016. No. 31. P. 123–152.
8. Emerson R. Antichrist in the Middle Ages: A Study of Medieval Apocalypticism, Art, and Literature. Seattle : University of Washington Press, 1981. 366 p.
9. Emerson R. The Apocalypse in the Middle Ages / R. Emerson, B. McGinn. Ithaca and London : Cornell University Press, 1993. 448 p.
10. Froom L. Prophetic Faith of Our Fathers. The Historical Development of Prophetic Interpretation. Volume 1. Washington : Review and Herald, 1950. 1006 p.
11. Froom L. Prophetic Faith of Our Fathers. The Historical Development of Prophetic Interpretation. Volume 2. Washington : Review and Herald, 1948. 863 p.
12. Froom L. Prophetic Faith of Our Fathers. The Historical Development of Prophetic Interpretation. Volume 3. Washington : Review and Herald, 1946. 802 p.
13. Froom L. Prophetic Faith of Our Fathers. The Historical Development of Prophetic Interpretation. Volume 4. Washington : Review and Herald, 1954. 1295 p.
14. Hartman L. The Book of Daniel / L. Hartman, A. Di Lella. New Haven, London : Yale University Press, 2005. 360 p. (The Anchor Yale Bible Commentaries).
15. Hill R. Theodoret of Cyrus: Commentary on Daniel. Leiden, Boston : Brill, 2006. 367 с. (SBL – Writings from the Greco-Roman World).
16. Holbrook F. Symposium On Daniel. Washington, D.C. 20012 : Biblical Research Institute, 1986. 557 p. (Daniel And Revelation Committee Series; vol. 2).
17. LaRondelle H. How to Understand the End-Time Prophecies of the Bible: A Biblical-Contextual Approach. Bradenton : First Impressions, 2007. 369 с.
18. McCauley L. The Works of Saint Cyril of Jerusalem / L. McCauley, A. Stephenson. Washington : The Catholic University of America Press, 2000. 278 p. (Fathers of the Church Patristic Series; vol. 2).

19. Pfandl G. Daniel: The Seer of Babylon. Hagerstown : Review and Herald Publishing Association, 2004. 121 p.
20. Pfandl G. Interpretations of the Kingdom of God in Daniel 2:44. *Andrews University Seminary Studies*. 1996. P. 249–268.
21. Shea W. Daniel 7-12. Boise, Idaho : Pacific Press Publishing Association, 1996. 236 p. (The Abundant Life Bible Amplifier).
22. Shea W. Selected Studies on Prophetic Interpretation. Silver Spring : Biblical Research Institute, 1992. 174 p. (Daniel and Revelation Committee Series; 1).
23. Stefanovic Z. Daniel: Wisdom to the Wise: Commentary on the Book of Daniel. Nampa, Idaho, Oshawa, Ontario, Canada : Pacific Press Publishing Association, 2007. 480 p.
24. Stevenson K. Ezekiel, Daniel / K. Stevenson, M. Glerup. Downers Grove: IVP Academic, 2008. 396 p. (Ancient Christian Commentary on Scripture; 13).
25. Wallis F. Bede: Commentary on Revelation. Liverpool: Liverpool University Press, 2013. 343 p.

BEDE THE VENERABLE: ANALYSIS OF THE INTERPRETATION OF THE BOOK OF DANIEL

Ihor Kuryliak

*National Pedagogical Dragomanov University,
Faculty of Philosophy and Social Sciences,
Department of Theology and Religious Studies
Pirogova str., 9, 02000, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to the analysis of the interpretation of the prophetic book of Daniel by the English theologian Bede the Venerable (672–735). The importance of the study of medieval exegesis in an attempt to understand the origin of modern interpretations is shown. Attention is drawn to the hermeneutic principles of Bede, which he used in interpreting the book of Daniel. The peculiarities of Bede's interpretation of the apocalyptic images of the four beasts in Dan. 7 as the four world empires (Babylon, Medo-Persia, Greece and Rome) are highlighted. This interpretation is considered traditional because it was followed by most church fathers. The theological analysis led to the conclusion that the second position on the four kingdoms (Babylon, Media, Persia, and Greece) held by Syrian commentators was not biblically confirmed. It was found that in this case the writer used a historicist method of interpretation. Theological analysis has shown that Bede's interpretation of the four kingdoms has a strong exegetical basis. In his interpretation of the book of Daniel Bede uses the works of Jerome. It is investigated that in the interpretation of the eschatological image of the "stone" in Dan. 2 the writer uses the spiritual method of interpretation. This interpretation was especially developed by Augustine and it later influenced the interpretation of many theologians, including Bede. The author of the article notes that such an interpretation has many weaknesses and does not correspond to the biblical context. A study of the context has shown that the Kingdom of God in Dan. 2 is the future eschatological Kingdom, which will be established at the Second Coming of Christ. It is determined that Bede used a literal method of interpreting prophetic periods. This literal approach to prophetic periods is used by representatives of preterism and futurism. Theological analysis has shown that the literal approach in the interpretation of the symbolic images of the book of Daniel is not entirely acceptable in terms of exegesis and is inferior to symbolic interpretation. According to the principles of hermeneutics of apocalyptic images, symbols must be interpreted symbolically, unless there are good exegetical reasons to interpret them literally.

Key words: Book of Daniel, Bede the Venerable, interpretation, hermeneutics, medieval theology, apocalyptic.